

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук Анни ВИННИК на дисертацію
Дмитра НАЧИНЯНОГО «Кримінальна відповідальність за порушення
порядку проведення азартних ігор та лотерей в Україні», представлену на
здобуття ступеня
доктора філософії (081 – Право).**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Не зважаючи на те, що політику держави у питанні діяльності грального бізнесу не можна вважати сталою, воно завжди було в її полі зору. Зміна фокусу погляду на вказану проблематику відбулася 14 липня 2020 року із прийняттям Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» коли повна заборона на зайняття гральним бізнесом, що діяла з 2009 року, була скасована, чинний Кримінальний кодекс України доповнено ст. 365-3, а положення ст. 203-2 КК України викладені у новій редакції. Безумовно, що зазначені законодавчі зміни, обумовили активну наукову дискусію, були предметом численних наукових праць. Однак вважати вказані законодавчі зміни досконалими, а дискусію навколо проблематики азартних ігор вичерпною сьогодні не приходиться. Відповідно до офіційних даних Офісу Генерального прокурора України, кількість зареєстрованих та направлених до суду кримінальних правопорушень щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей впродовж 2022-2024 років невпинно зростає. За період 2003-2004 року у двічі (з 4 до 8 кримінальних проваджень) зросла і кількість зареєстрованих кримінальних проваджень щодо бездіяльності працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації та проведення азартних ігор, лотерей. Ще більше вказана проблематика посилюється і одночасно мізерною кількістю тих зареєстрованих по ст. 365-3 КК України кримінальних проваджень, які безпосередньо скеровуються до суду.

Інтерес до діяльності пов'язаної із азартними іграми сьогодні посилюється і з огляду на соціальну складову цієї проблематики. Адже, як про це слушно зазначає дисертант, суспільна шкідливість грального бізнесу торкається сьогодні такої категорії, як військовослужбовці, що в умовах воєнного стану є доволі небезпечним явищем.

Все це свідчить про безумовну актуальність та своєчасність обраної Дмитром НАЧИНЯНИМ теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до напрямів науково-дослідної роботи факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на 2021–2024 рр. (номер державної реєстрації 0121U113930).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що рецензована дисертація є одним із перших комплексних досліджень кримінальної відповідальності за порушення порядку проведення азартних ігор та лотерей в Україні, за результатами якого Дмитро НАЧИНЯНИЙ сформулював ряд висновків та пропозицій, що мають ознаки наукової новизни. Серед них:

вперше

- доведено розбалансованість чинного законодавства в підходах до визначення видів юридичної відповідальності за порушення у сфері грального бізнесу. Встановлено, що з-поміж усіх можливих порушень відповідного регуляторного законодавства низка порушень у сфері грального бізнесу перебувають під кримінально-правовою заборобою, в той час як інші, не менш значні, порушення не визнаються кримінально-протиправними. Тому запропоновано запровадити кримінальну відповідальність за організацію та проведення азартних ігор з порушенням умов ліцензування (на рівні із

відповідальністю за організацію або проведення азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності) та одночасно звужити межі криміналізації такого роду діянь за допомогою ознаки, яка пов'язуватиме їх кримінальну протиправність із настанням певних суспільно-небезпечних наслідків;

- обґрунтовано пропозицію визнати такою ознакою вчинення діяння у значному розмірі; під значним розміром пропонується розуміти дохід, який у 100 та більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення;

- з огляду на правила диференціації кримінальної відповідальності та на суспільну небезпечність такого діяння, як незаконна організація чи функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет, обґрунтовано доцільність надання йому самостійного значення шляхом виокремлення його у частині 2 статті 203-2 КК та надання цьому діянню ознак самостійної форми об'єктивної сторони, яка має формальний склад;

- доведено необґрунтованість встановлення кримінальної відповідальності за окремий вид потурання (ст. 365-3 КК України) із одночасним ігноруванням інших можливих проявів такої протиправної поведінки; встановлено, що ні відносна поширеність, ні доцільність протидії таким посяганням кримінально-правовими засобами, ні традиції вітчизняної законодавчої практики не є достатніми підставами для його криміналізації. У зв'язку з цим запропоновано виключити статтю 356-3 із КК України з одночасним запровадженням посиленої кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ст. 203-2 КК України, службовою особою з використання свого службового становища;

- аргументовано, що за своєю суттю та значенням усі вказані в ст. 365-3 КК України види мотиву насправді пояснюють мету вчинення діяння, а саме - отримання неправомірної вигоди, що в свою чергу наділяє таке діяння ознаками корупційного; відтак, за умови збереження ст. 365-3 КК України в системі

чинного КК України, запропоновано внести відповідні зміни до переліку корупційних діянь, визначених у ст. 45 КК України, – доповнити її вказівкою на кримінальне правопорушення, закріплене ст. 365-3 КК України;

Також за результатами наукового дослідження, автором пропонується удосконалити:

- розуміння родового та безпосереднього об'єктів складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із проведенням азартних ігор та лотерей в Україні. Встановлено, що традиційно родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 203-2 КК України, визнаються суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Його видовим об'єктом слід вважати суспільні відносини у сфері дотримання встановленого порядку зайняття господарською діяльністю. Проте, проведений аналіз основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 203-2 КК України, дозволяє стверджувати, що таке діяння, як організація чи функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет, посягає на відносини, які лежать поза межами сфери господарської діяльності, з огляду на те, що така діяльність знаходиться під повною, абсолютною заборонаю. Відтак доведено, що здійснення такої діяльності первинно порушує суспільні відносини у сфері моралі, а не порядок провадження господарської діяльності з організації та проведення азартних ігор і лотерей;

- вчення про караність кримінальних правопорушень, пов'язаних із проведенням азартних ігор та лотерей в Україні, зокрема, зроблено висновок про надмірність кримінально-правової репресії за ці діяння. З метою зменшення репресивності запропоновано нову редакцію санкцій статті 203-2 КК України;

- наукове тлумачення кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень, пов'язаних із проведенням азартних ігор та лотерей в Україні. Встановлено, що використання в кримінальному законі такого звороту, як «вчинення особою, раніше судимою за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей» містить надмірну деталізацію, що на

практиці призводить до неможливості її інкримінування тим особам, які були судимими за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор чи лотерей (тобто за діяння, що містилися у попередній редакції ст. 203-2 КК України). З метою вдосконалення законодавчого конструювання відповідного кваліфікованого складу запропоновано словосполучення «вчинення особою, раніше судимою за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей» замінити словами «вчинене повторно».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що аргументовані в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- у *правотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального законодавства України в частині нормативної регламентації відповідальності за порушення порядку проведення азартних ігор та лотерей в Україні;

- у *правозастосовній діяльності* – для розв’язання компетентними органами проблемних питань кваліфікації кримінальних правопорушень, пов’язаних з проведенням азартних ігор та лотерей;

- у *науково-дослідній діяльності* – для подальших наукових досліджень проблематики кримінальної відповідальності за порушення порядку проведення азартних ігор та лотерей;

- в *освітньому процесі* – для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної літератури та викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (Акт впровадження результатів дисертації в освітній процес ЛьвДУВС № 60 від 17.10.2024 року).

Ступінь наукової обґрунтованості положень, висновків та пропозицій.

Аналіз тексту дисертації Дмитра НАЧИНЯНОГО дає підстави говорити про наукову обґрунтованість та достовірність отриманих в ході дисертаційного дослідження результатів.

Для досягнення мети дисертант використав комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання:

- *герменевтичний метод* – під час тлумачення положень кримінального закону та доктринальних понять кримінального права (усі розділи);

- *системний метод* – для комплексного дослідження кримінально-правової регламентації відповідальності за порушення порядку проведення азартних ігор та лотерей як системи норм, в процесі встановлення їх співвідношення як між собою, так і з іншими нормами кримінального права, а під час аналізу санкцій вказаних кримінально-правових норм (розділи 2, 3);

- *метод документального аналізу* – під час дослідження матеріалів судової практики (розділ 2, 3);

- *догматичний метод* – для виокремлення проблем кримінальної відповідальності за посягання, пов'язані із проведенням азартних ігор та лотерей, а також під час формулювання пропозицій вдосконалення кримінального закону (усі розділи);

- *методи формальної логіки, зокрема порівняння, узагальнення, аналіз та синтез*, – під час з'ясування змісту ознак складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням порядку проведення азартних ігор та лотерей; у процесі співставлення доктринальних позицій в ході вирішення дискусійних питань; а також під час формулювання пропозицій, висновків та наукових позицій (усі розділи дисертації).

Наукову обґрунтованість та достовірність результатів дослідження засвідчує і емпірична база дисертаційної роботи, яку утворюють матеріали судової практики.

Оцінка змісту та оформлення дисертації дозволяє констатувати комплексність та системність рецензованої наукової праці. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, із яких основний текст – 206 сторінок, список використаних джерел (177 найменувань) – 17 сторінок.

Характеризуючи структуру дисертаційної роботи потрібно вказати на те, що вона відповідає нормативним вимогам, які ставляться до такого виду робіт; Текст дисертації викладений науковим стилем та українською мовою. Порухень академічної доброчесності у роботі не виявлено.

Структурні частини дисертації знаходяться у єдності та логічно пов'язані між собою. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, відповідають поставленій меті та завданням.

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих наукових працях. Кількість підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертації. Дисертант опублікував три наукові статті у наукових фахових виданнях України, які віднесені до категорії «Б», а також три праці апробаційного характеру.

Дискусійні положення та зауваження. Попри високий наукових рівень дисертаційного дослідження та, в цілому, відповідність рецензованої праці вимогам, які ставляться до робіт на здобуття ступеня доктора філософії, з огляду на складність досліджуваної проблематики, варто зупинитися на окремих її дискусійних положеннях.

1. В Анотації (ст. 21-22) пан Дмитро вказує на необхідність виключення ст. 356-3 КК України з одночасним запровадженням кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ст. 203-2 КК України службовою особою з використанням свого службового становища. Поряд із цим, пише: «натомість у випадку збереження положень ст. 365-3 КК України в системі чинного кримінального закону - змінити її редакцію, шляхом запровадження двох кваліфікуючих ознак: вчинене повторно та організованою групою». В свою чергу, у Висновках Дмитро НАЧИНЯНИЙ вказує, що «узагальнення ж усіх викладених у роботі пропозицій щодо удосконалення положень чинного кримінального законодавства у підсумку зводиться до необхідності виключення статті 365-3 КК України із чинного кримінального закону». Таким чином,

бачення дисертанта конкретних шляхів вирішення окресленої проблеми залишається не до кінця зрозумілим і потребує уточнення під час публічного захисту.

2. Під час висвітлення стану дослідження проблеми кримінальної відповідальності за порушення порядку проведення азартних ігор, лотерей дисертант вдається до ретроспективної оцінки кримінального законодавства. Зокрема, вказаний підхід застосовується Дмитром НАЧИНЯНИМ на сторінках 26-38 розділу 1.1. дисертації. Згадуються кримінально-правові норми, які втратили чинність і під час пропозиції повернути у чинне кримінальне законодавство положення ст. 364 КК (ст. 177-178), а також під час звернення до досвіду притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 202 КК України. (ст. 104-105).

Такий підхід, безумовно, демонструє комплексність та системність дослідження обраної проблематики. Разом із цим, щоб забезпечити життєздатність запропонованих дисертантом змін і уникнути нових непорозумінь, доцільним сьогодні є врахування тих напрацювань, які містяться в положеннях Проекту нового КК України, що, власне, залишилися поза увагою дисертанта.

Усвідомлюючи, обмеженість обсягу дисертаційного дослідження та не применшуючи через це значення його високого наукового рівня, хотілося б однак почути думку пана Дмитра з приводу цього. Зокрема, під час публічного виступу хотілося б зрозуміти чи корелюється пропозиція дисертанта виключити положення ст. 356-3 КК України (ст. 21-22), із тими механізмами правового регулювання, які містяться в положеннях проекту КК України. Це ж саме стосується і пропозиції викладеної на ст. 104-105 дисертації, де Дмитро НАЧИНЯНИЙ пропонує або удосконалення положень ст. 203-2 КК України, або рекриміналізацію та повернення у КК України діянь, котрі були передбачені у виключених на сьогодні положеннях ст. 202 та 203 КК України (із одночасним залишенням без змін спеціальної кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 203-2 КК України).

3. Останнє, на чому хотілося б акцентувати свою увагу - це пропозиція пана Дмитра доповнити диспозицію кримінального правопорушення, передбаченого у ч. 1 ст. 203-2 КК України такою обов'язковою ознакою, як наслідок, а саме - вважати вказане діяння кримінально караним лише за умови вчинення його у значному розмірі. На думку пана Дмитра наслідки здійснення незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей повинні мати майновий характер, який обраховується у грошовому виразі. А саме – бути такими, що «у 100 та більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення» (ст. 148).

Разом із цим, ця цікава, хоч і дискусійна, на мою думку, пропозиція не знаходить свого подальшого обґрунтування на сторінках дисертаційного дослідження. Не зрозумілим є, ні чому у якості криміноутворюючої ознаки обрано саме значний розмір, ні чому такий розмір визначений дисертантом саме у 100 нмдг. Відтак, зазначений висновок дисертанта потребує додаткових аргументів та уточнень під час захисту.

Загальний висновок.

Дисертація Дмитра НАЧИНЯНОГО є завершеною працею, сформульовані в ній висновки та пропозиції мають елементи наукової новизни, а її результати – теоретичне та практичне значення. Робота відповідає вимогам, що затверджені наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами) та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – НАЧИНЯНИЙ

Дмитро Станіславович за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктор філософії зі спеціальності 081 Право.

Рецензент

**Доцент кафедри кримінального права
та кримінології Факультету № 1
з підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України**

к.ю.н, доц.

Анна ВИННИК